

Smärtlindring i palliativ vård

-med fokus på opioider

Susanne Arvidsson

Specialist i allmänmedicin

Diplomerad i palliativ medicin

Avancerad Hemsjukvård, Umeå

Axlagården Hospice

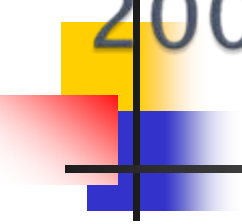
Palliativa rådgivningsteamet (Södra Lappland)

...och jag ska prata om:

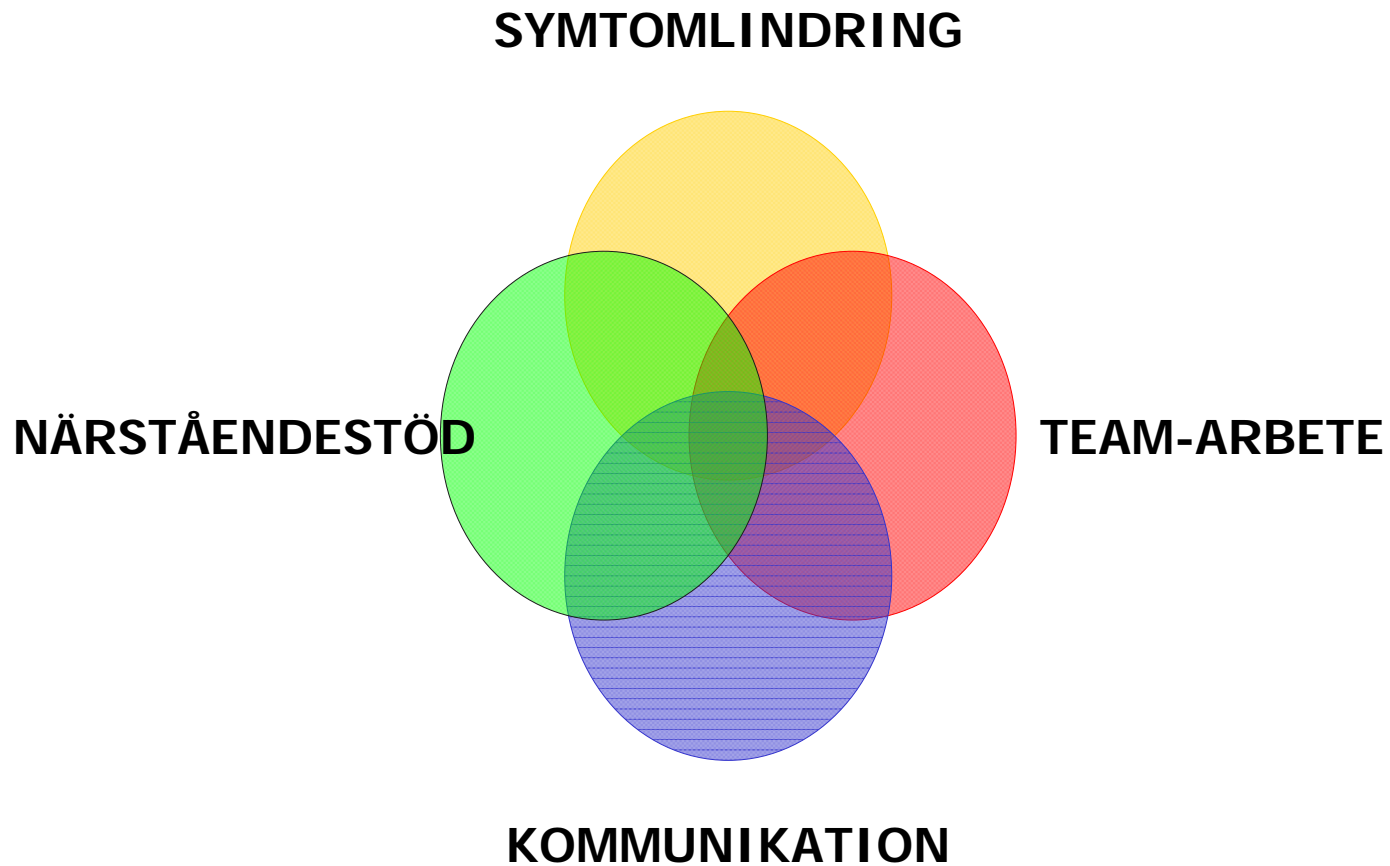
- Vad menas med palliativ vård, definitioner?
- Olika orsaker till smärta inom palliativ vård?
- Vilken opioid bör man välja?
- Biverkningar mm
- Behandlingsstrategier

WHO-definition av palliativ vård 2002

- Palliativ vård bygger på ett förhållningssätt som syftar till att ***förbättra livskvaliteten*** för patienter och familjer som drabbas av problem som kan uppstå vid livshotande sjukdom.
- Palliativ vård förebygger och lindrar lidande genom tidig upptäckt, noggrann analys och behandling av smärta och andra ***fysiska, psykosociala och existensiella problem***
- Bekräftar livet och betraktar döendet som en normal process
- Tillämpar ett teambaserat förhållningssätt för att möta familjers behov samt tillhandahåller, om det behövs, även stödande och rådgivande samtal
- Befrämjar livskvalitet och kan påverka sjukdomens förlopp i positiv bemärkelse
- Syftar inte till att påskynda eller fördröja döden
- Erbjuder organiserat stöd till hjälp för patienter att leva så aktivt som möjligt fram till döden
- Erbjuder organiserat stöd till hjälp för familjen att hantera sin situation under patientens sjukdom och efter dödsfallet

Den palliativa vårdens fyra hörnstenar

Allmän/basal palliativ vård:

- Patienter dör på alla typer av vårdenheter (sjukvårdsavdelningar, hemsjukvård, särskilda boenden mm)
- Det vanligaste är vad man ibland kallar den " långsamma döden"
- Personalen vårdar även andra patientgrupper på samma enhet

Specialiserad palliativ vård:

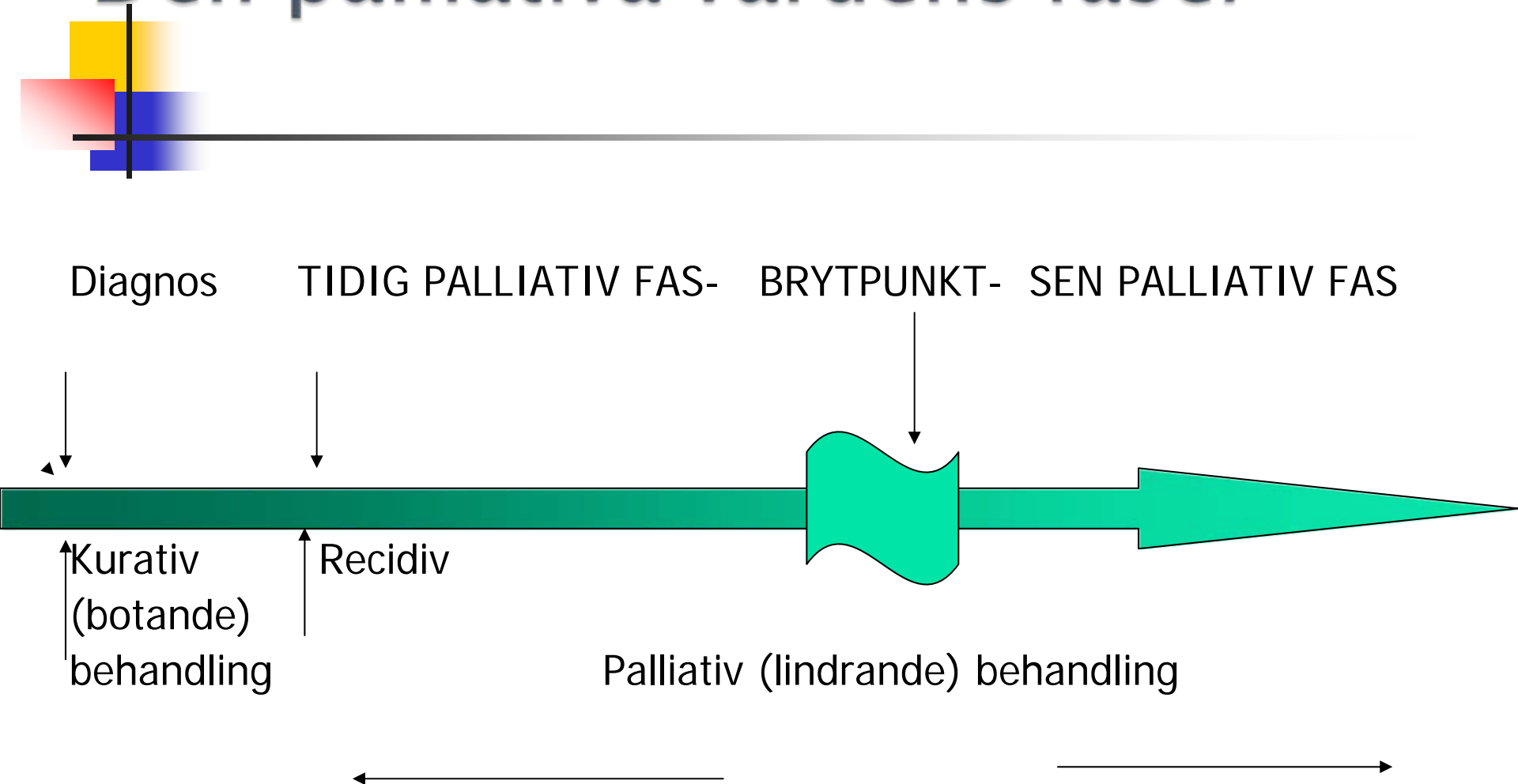
- Bedrivs på större orter i specialiserade hemsjukvårdsteam eller hospice
- I första hand riktas vården till patienter med komplexa symtom
- Personalen arbetar främst /enbart med palliativ vård

- På mindre orter kan samarbete ske med palliativa rådgivningsteam

Brytpunkt:

När livsförlängande insatser ej längre har effekt, vården ändrar mål och inriktning till vård i livets slutskede

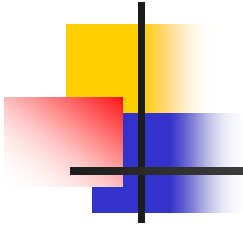
Den palliativa vårdens faser

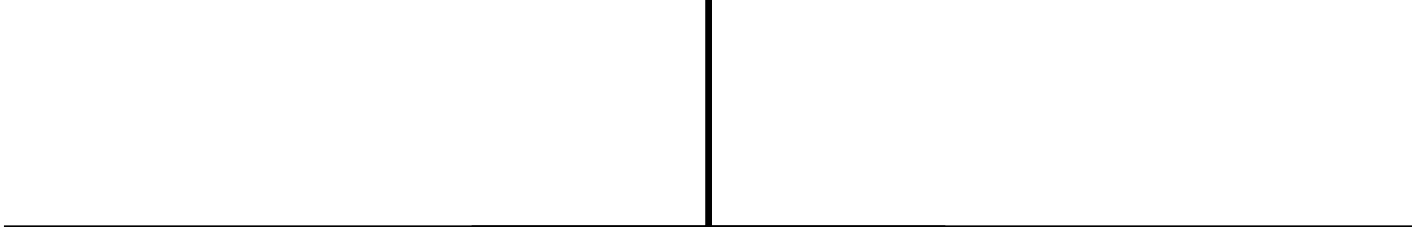
Smärta i palliativ vård

- 50% av cancerpatienter har smärta, 90% har episoder av smärta i livets slut.
- Även patienter med andra sjukdomar tex KOL, hjärtsvikt och ALS kan ha smärta
- Även individuella faktorer påverkar naturligtvis symtombilden såsom ålder och övriga sjukdomar
- HELHETSSYN
- Fysiska, psykiska, sociala och existentiella orsaker till smärta och andra symtom!

Annat lidande
förstärker
smärtupplevelsen

Fysiskt obehag
t.ex andfåddhet

Psykiskt obehag
t.ex ångest

Sociala faktorer
t.ex ensamhet

Existensiella faktorer
t.ex dödsångest

Smärtans
konsekvenser

Fysiskt:

- Inskränkt rörlighet
- Fysiskt lidande
- ADL-funktioner

Psykiskt:

- Oro
- Ångest
- Nedstämdhet

Socialt:

- Isolering
- Smärtan tar all tid
- Anhörigas oro
- Anhörigas vanmakt

Existensiellt:

- Meningslöshet
- Övergivenhet
- Dödsångest

Vanliga orsaker till smärta hos cancerpatienter i palliativ fas

- Nociceptiv muskeloskeletal smärta ex inflammation, skelettmetastaser, trycksymtom av snabbt växande tumör
- Nociceptiv visceral smärta ex mekanisk tänjning av organkapsel, kemisk retning av inre organ, obstruktion av hålrum och blodkärl, ischemi
- Neurogen smärta pga inväxt eller kompression av nerv
- Paramalign smärta orsakat av ex bältros, trombos
- Behandlingsrelaterad smärta ex fibros av strålbeh, cytostatikaorsakade neuropatier
- Blandsmärta!
- Icke-malign smärta....

Smärtanalys

- När
- Var
- Hur
- Vad förvärrar, vad förbättrar
- Patientens egna tankar
- VAS!

Smärtlindring och annan symtomlindring

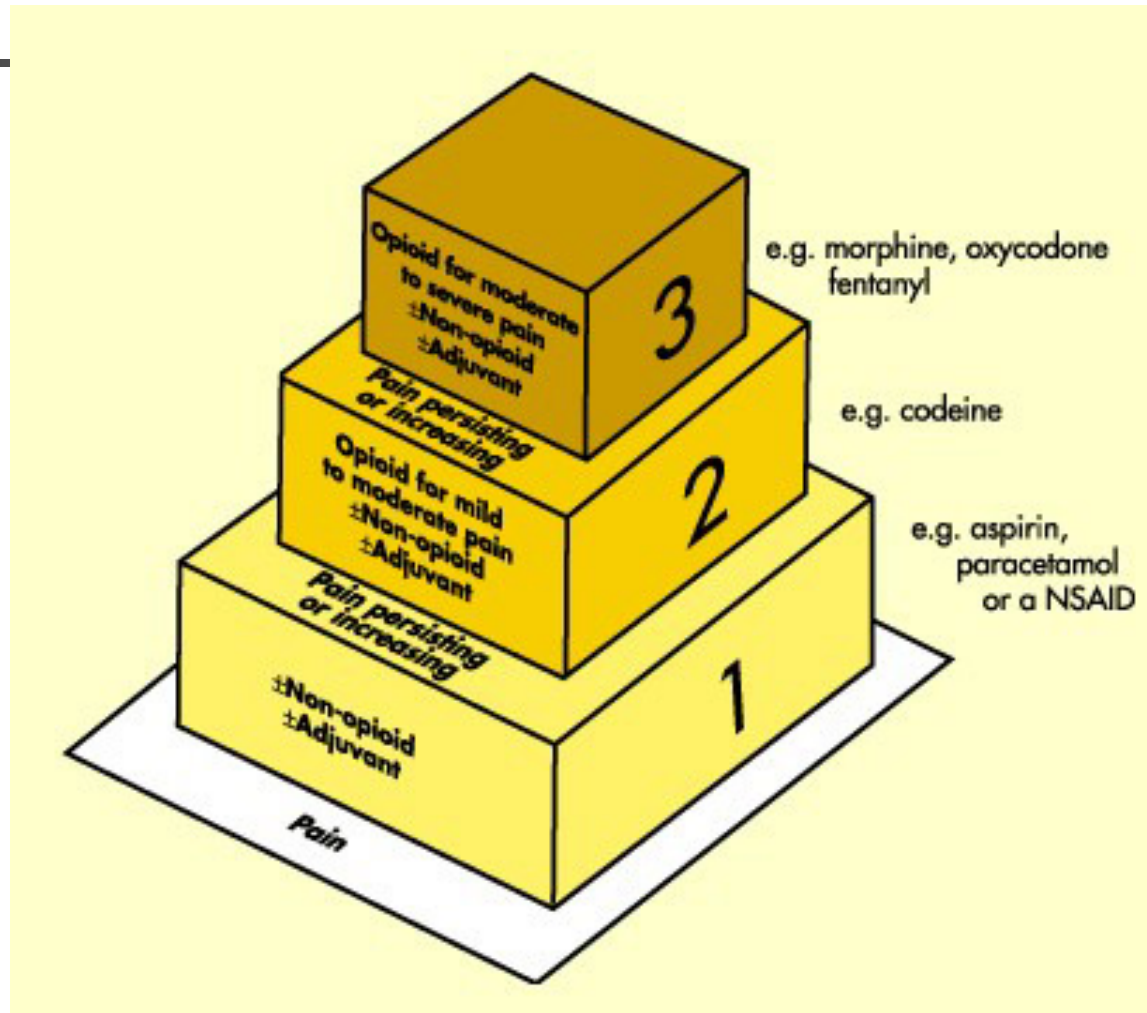
- Noggrann analys av symtom!
- När var hur - varför?
- Kan orsaken till smärta/symtomet påverkas?

- För- och nackdelar med behandling/åtgärd?
- Balansgång: biverkningar och effekt!

- Utvärdering viktig!!

- Justering/ komplettering/utsättning!

WHO:s analgetikatrappa

1986 WHO: *Cancer Pain Relief*

Bör man använda svaga opioider inom palliativ vård?

- Kodein, dextropropoxifén, tramadol
- Takeffekt
- Biverkningar (yrsel med fallrisk mm)
- ...svar: nej, hoppa över "steg 2" när det gäller palliativa patienter!

Information till patienten!

- DIALOG med både patient och anhöriga!!
- Rädsla/myter kring morfin:
- " Jag vill inte blir beroende"
- " Så dålig är jag inte än"
- " Det påskyndar döendet"
- Informera ärligt om biverkningar
- Kom ihåg att opioider inte hjälper mot all smärta!

Behandling av ev. biverkningar

- Förstoppning: förebygg med laxantia (Laxoberaldroppar och/eller Movicol)
- Illamående: drabbar ca 30%, ffa vid beh.start. (ex. Primperan tabl 10 mg vb)
- Trötthet: informera!

Övriga biverkningar

- Muntorrhet
- Hallucinationer/förvirring
- Urinretention
- Klåda
- Gallvägsbesvär
- (Andningsdepression)

Vilken stark opioid bör man välja?

- Morfin är förstahandspreparat
- Slow-release (Dolcontin/Depolan) doseras var 12:e timme.
- T.Morfin snabbverkande vid smärtgenombrott. Effekt inom ca 30 min, halveringstid ca 2 timmar. Finns även som mixtur.
- Inj. Morfin intravenöst ger effekt inom 10-15 min. Subcutan tillförsel har längre anslagstid men också längre duration

Oxikodon

- Kortverkande kapsel/mixtur Oxynorm
- Långverkande depottablett Oxycontin
- Injektionsvätska Oxynorm
- Säkrare alternativ än morfin vid njursvikt
- Mindre hallucination-biverkningar
- Andrahands-preparat

Hydromorfon (Palladon)

- Injektionsform (10mg/ml, 20 mg/ml)
- Ca 5 ggr mer potent än morfin !!
- När större volym behövs
- Något säkrare än morfin vid nedsatt njurfunktion

Fentanylplåster

- Matrifen, Durogesic ,Fentanyl
- 12ug/h- 100ug/h. Bytes var tredje dag
- Bra om patienten ej kan svälja
- Svåradministrerat om patienten svettas eller har dålig cirkulation
- Fungerar dåligt om behovet >200 ug/h
- Säkrare än morfin vid nedsatt njurfunktion

Övriga opioider

- Ketogan: finns endast som kortverkande preparat (tablett, injektion, supp)
- Petidin: risk för neurotoxiska biverkningar
- Metadon: "specialistpreparat", svårinställt

Hur sätter man in behandling?

- Traditionell titrering: Starta med kortverkande morfin var 4 timme; t.ex T. Morfin 10 mg po
- Ge därutöver T. Morfin 10 mg (1/6 av dygnsdosen) vid behov vid smärtgenombrott.
- Summera dygnsbehovet när smärtan är under kontroll och övergå sedan till långverkande opioid Depolan x 2

- Alternativt: starta direkt med långverkande (SIC!)
- Tex T. Depolan 10 mg x2 . Det förutsätter möjlighet till snar utvärdering och justering av extradoserna, samt att patienten vid något tillfälle tidigare provat morfin

Vad ska man ge vid smärtgenombrott?

- Alltid 1/6 av dygnsdosen, oavsett hur hög grunddosen är!!
- Se konverteringsguiden! (www.lj.se)
- Tex: är grunddosen 175 ug Durogesic så ÄR vb dosen 100 mg po eller 50 mg sc !!
- Ingen maxdos- men gör ny smärtanalys om smärtan är svårbehandlad!!

Konverteringsguide

Extradoserna utgör cirka 1/6 av dygnsdosen.

Morfin/Ketobemidon				Oxikodon				Hydromorfon				Fentanyl
Dygns dos mg po	Extra dos mg po	Dygns dos mg iv/sc	Extra dos mg iv/sc	Dygns dos mg po	Extra dos mg po	Dygns dos mg iv/sc	Extra dos mg iv/sc	Dygns dos mg po	Extra dos mg po	Dygns dos mg iv/sc	Extra dos mg iv/sc	µg/h transdermalt
20	2,5-5	7-10	1-2	10	1-2	7	1					12
40	5-10	15-20	2-5	20	2-5	15	2	4-8	1,3	2-4	≤1	12
60	10	20-30	3-5	30	5	20	3	8-12	2,6	4-6	≤1	25
80	10-15	30-40	5-7	40	5-10	30	5	12-16	2,6	6-8	1	25
100	15	35-50	6-8	50	5-10	35	6	14-20	2,6-3,9	7-10	1-2	37
120	20	45-60	7-10	60	10	45	7	18-24	2,6-3,9	9-12	2	50
160	25	60-80	10-15	80	10-15	60	10	24-32	3,9-5,2	12-16	2-3	50
220	40	80-110	15-20	110	20	80	10-15	32-44	5,2-7,8	16-22	3-4	75
320	55	120-160	20-25	160	25	120	20	48-64	7,8-10,4	24-32	4-6	100
400	70	150-200	25-35	200	35	150	25	60-80	10,4-13	30-40	5-7	125
500	85	185-250	30-40	250	40	185	30	74-100	12-17*	37-50	6-9	150
580	100*	215-290	35-50	290	50	215	35	86-116	14-19*	43-58	7-10	175
680	115*	255-340	45-55	340	55	255	45	102-136	17-23*	51-68	9-12	200
760	125*	285-380	50-65	380	65	285	50	114-152	19-25*	57-76	10-13	225
860	145*	320-430	55-70	430	70	320	55	128-172	21-29*	64-86	11-15	250
940	155*	350-470	60-80	470	80	350	60	140-188	23-31*	70-94	12-16	275
1040	175*	390-520	65-85	520	85	390	65	156-208	26-35*	78-104	13-18	300

* Beställ i kapselform

Tänk på:

- Varje patient skall dosstreras individuellt.
- Försiktig konvertering vid högre doser.

Utvärdering och justering av behandling

- Gör en ny smärtanalys!
- VAS
- Summera antal extradoser /dygn
- Öka grunddosen utifrån antal extradoser

- **Kom ihåg att även öka vb-dos!**

- Om patienten har smärtor men trots det ej tagit extradoser kan grunddosen ökas med cirka 30-50 %

Byte till parenteral behandling

- När patienten inte längre orkar ta tabletter
- Vid stora besvär med illamående och kräkningar
- Fentanylplåster
- Kontinuerlig subcutan/intravenös administrering via pump, ex Deltec
- Alternativt ges intermittenta men **regelbundna** injektioner!

- Opioder får EJ sättas ut abrupt!!!

Deltec-pump

- Ex:Grunddos: T. Depolan 60 mg 1x2, dvs 120 mg /dygn po
- Det motsvarar 60 mg morfin subcutant/dygn, dvs 2,5 mg morfin/timme
- Bolusdos : 10 mg (1/6 av dygnsdosen)
- 1-4 doser/timme
- Jämn koncentration
- Snabb symtomlindring vid smärtgenombrott. Lätt att styra

Baxter –infusor

- För subcutan administrering
- Dosen ordineras per dygn: t.ex. 60 mg morfin /dygn.
- "Ballong" med kontinuerlig dos för 5 dygn.
- Lätt att bära, piper/larmar ej
- Går ej att dosöka
- Bra om patienten har ett jämnt behov, svårare vid komplexa smärtsymtom

Opiodrotation

- Om otillräcklig effekt trots dosökning :
- Gör ny smärtanalys? Annan smärtmekanism?
Compliance? Tillräcklig vb-dos?

- Om bra effekt av opioiden men mkt biverkningar:
- Byte till annan opioid , ev metadon
- Ställningstagande till EDA eller IDA??

Allt är inte opioider...

- Palliativ strålbehandling (av skelettmetastaser mm)
- Palliativ kirurgi (ex ortopedisk kirurgi)
- Palliativ cytostatikabehandling (tumörminskande)
- Hormonbehandling (ex vid prostatacancer)
- NSAID vid inflammatorisk smärta
- Cortison som avsvällande /mot inflammation
- Antiepileptika (ex Gabapentin) eller antidepressiva (ex Tryptizol) vid neurogen smärta
- Blockader
- Akupunktur, TENS, massage, värme...mm

Sammanfattningsvis

- Analysera!
- Kommunicera!
- Agera!
- Dokumentera!
- Utvärdera!
- Planera!

Symtomlindring sista tiden:

■ Sanera med.listan från "onödiga" mediciner!

- ***Kontinuerlig grund-dos av opioid!***
- Inj. Morfin sc vid behov mot smärta (dos enl konverteringstabell)
- Inj Morfinscopolamin 1 ml sc mot rosslighet eller:
- Inj Robinul 1 ml sc
- Inj Primperan 10-20 mg vb mot illamående eller:
- Inj Haldol 1 mg sc vb
- Inj Stesolid 2,5-5 mg sc vb mot oro eller:
- Inj Midazolam 2,5-5 mg sc vb
- Många läkemedel kan ges sc trots att det ej står så i FASS! Undvik i.m!
(ref: Oxford Handbook of Palliative Care, 2009)

Take-home-messages:

- Konverteringsguiden

Konverteringsguide

Extra-doserna säger cirka 1/6 av dygnsdosen.

Morfin/Ketobemidon				Oxikodon				Hydromorfon				Fentanyl
Dygns dos mg po	Extra dos mg po	Dygns dos mg i/veic	Extra dos mg i/veic	Dygns dos mg po	Extra dos mg po	Dygns dos mg i/veic	Extra dos mg i/veic	Dygns dos mg po	Extra dos mg po	Dygns dos mg i/veic	Extra dos mg i/veic	apgh utredningsmark
20	2,5-5	7-10	1-2	10	1-2	7	1	4-8	1,3	2-4	≤1	12
40	5-10	15-20	2-5	20	2-5	15	2	8-12	2,6	4-6	≤1	25
60	10	20-30	3-5	30	5	20	3	12-16	2,6	6-8	1	25
80	10-15	30-40	5-7	40	5-10	30	5	14-20	2,6-3,9	7-10	1-2	37
100	15	35-50	6-8	50	5-10	35	6	18-24	2,6-3,9	9-12	2	50
120	20	45-60	7-10	60	10	45	7	24-32	3,9-5,2	12-16	2-3	50
160	25	60-80	10-15	80	10-15	60	10	32-44	5,2-7,8	16-22	3-4	75
220	40	80-110	15-20	110	20	80	10-15	48-64	7,8-10,4	24-32	4-6	100
320	55	120-160	20-25	160	25	120	20	60-80	10,4-13	30-40	5-7	125
400	70	150-200	25-35	200	35	150	25	84-116	14-19*	43-58	7-10	175
500	85	185-250	30-40	250	40	185	30	102-136	17-23*	51-68	9-12	200
580	100*	215-290	35-50	290	50	215	35	114-152	19-25*	57-76	10-13	225
680	115*	255-340	45-55	340	55	255	45	128-172	21-29*	64-86	11-15	250
760	125*	285-380	50-65	380	65	285	50	140-188	23-31*	70-94	12-16	275
860	145*	320-430	55-70	430	70	320	55	156-208	26-35*	78-104	13-18	300
940	155*	350-470	60-80	470	80	350	60					
1040	175*	390-520	65-85	520	85	390	65					

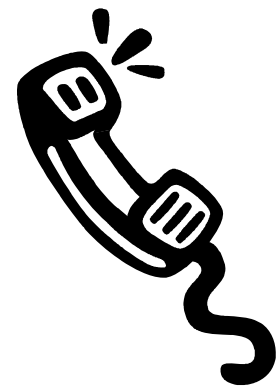
Tänk på:
• Varje patient skall dosstreras individuellt.
• Forsiktig konvertering vid högre doser.

* Beställ i kapselform

- Subcutan nål

- Telefon

Att leva har sin tid,

Att bota har sin,

Att dö sin.

Så enkelt är det,

och så svårt

(Pia Dellson)

Tack för er uppmärksamhet!

susanne.arvidsson@vll.se

Lästips:

- "Livets sista tid" av Ulla Söderström
(u.soderstrom@telia.com)
- "Lilla smärtis" av Bertil Axelsson
(bertil.axelsson@jll.se)
- Svensk förening för palliativ medicin
(www.sfpm.se)
- Svenskt palliativt nätverk
(www.stockholmssjukhem.se/spn)